

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

تهیه و تنظیم: امان‌الله صفوی

معرفی مقاله

اصالتی با سازمان و تشکیلات وزارت آموزش و پرورش و سایر مؤسسات آموزشی می‌تواند در شناخت بهتر این نهادها و برقراری ارتباط صحیح بین مسئولان و دست‌اندرکاران مؤثر و مفید باشد. به همین منظور، این نشریه در نظر دارد در هر شماره، واحدی از هوایر و مؤسسات تعلیم و تربیت را معرفی کند تا علاقه‌مندان و مسئولان با شناخت نیازمندی و عملکرد آنها آشنا شوند. برنامه‌هایی آنها را بشناسند، فعالیت‌های جود را در ارتباط و هماهنگی بیشتر با آن مؤسسات تنظیم نمایند. در این شماره، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی که یکی از معاونت‌های وزارت آموزش و پرورش است معرفی شده، و به ترتیب مطالبی در باره تاریخچه تأسیس، اهم وظایف، دستاوردها، اهم فعالیت‌ها، شوراهای و کمیته‌های سازمان ارائه گردیده است.

فصلنامه

۱ - تاریخچه تأسیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی:

سازمان پژوهش در سال ۱۳۵۵ با عنوان سازمان پژوهش و نوسازی آموزشی به وجود آمد، و مسئولیت تحقیق در مسایل آموزش و پرورش را برعهده داشت. دفاتر تابع این سازمان عبارت بودند از: دفتر تحقیقات، دفتر سمعی و بصری، دفتر کتابخانه‌ها و اسناد، و سازمان کتابهای درسی.

دفتر تحقیقات از سه واحد تشکیل شده بود: واحد تحقیق و ارزشیابی، واحد برنامه‌ریزی درسی، و واحد اساننامه‌ها و آیین‌نامه‌ها. علاوه بر این واحدها، واحد دیگری

به نام امور مدارس تجربی نیز به وجود آمده بود.

به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی، سازمان پژوهش دستخوش تحول و دگرگونی گردید و به دلیل تغییراتی که در اهداف و وظایف آن داده شد، نام سازمان به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی تغییر یافت. به علاوه، از تلفیق و تفکیک وظایف دفتر تحقیقات و سازمان کتابهای درسی، دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و دفتر چاپ و توزیع کتب درسی به وجود آمد. همچنین دو دفتر جدید به نام دفتر پژوهش نظامهای آموزشی جهانی و دفتر پژوهش امور هنری و نمونه‌سازی به عنوان دفاتر تابع سازمان تأسیس گردید. از ادغام دفتر سمعی و بصری و انتشارات کمک آموزشی، دفتر انتشارات کمک آموزشی و کتابخانه‌ها تشکیل شد، و به عنوان یکی از دفاتر سازمان شروع به کار کرد. علاوه بر اینها، دفتر هماهنگی طرحها و برنامه‌ریزیهای توسعه زیر پوشش سازمان قرار گرفت که پس از گذشت یکسال از سازمان جدا و به معاونت امور آموزشی الحاق شد. دفتر پژوهش نظامهای آموزشی جهانی پس از گذشت یکسال از عمر فعالیتش در دفتر تحقیقات ادغام شد که در اواخر سال ۱۳۶۲ بار دیگر مستقلاً شروع به فعالیت کرد.

۲ - وظایف سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی:

— پژوهش در محتوای برنامه‌های آموزش و پرورش در دوره‌های مختلف تحصیلی، با توجه به نیازمندیهای کشور و توانایی و خصوصیات روانی دانش‌آموزان، و تشخیص و تعیین هدفهای هر دوره تحصیلی و تهیه و تنظیم برنامه‌های درسی و تعیین نسبتهای مطلوب برای تحصیلات در سطوح و رشته‌های مختلف.

— مطالعه و تنظیم روشهای ساده در زمینه امتحانات و ارزشیابی‌های تحصیلی.

— تألیف و تدوین و انتشار کتب و نشریات آموزشی و کمک آموزشی برای دانش‌آموزان، معلمان و مربیان.

— تعیین و تهیه مواد و وسایل آموزشی و فهرست استاندارد تجهیزات و وسایل آموزشی، با همکاری سازمان نوسازی و توسعه و تجهیز مدارس کشور، و تهیه طرحهای لازم برای نوآوری در روشها و وسایل آموزشی و اجرای طرحهای آزمایشی به منظور ارزشیابی روشها و وسایل آموزشی.

— انجام دادن تحقیقات بنیادی در زمینه بهبود کیفی و کمی آموزش و پرورش.

— برقرار ساختن ارتباط دائم با معلمان و متخصصان امر آموزش و پرورش و نظر خواهی از آنان و فراهم ساختن موجبات مشارکت آنان در برنامه‌ریزی و برنامه‌نویسی و ارزشیابی آموزشی.

— پژوهش در امور هنری با توجه به منابع اسلامی، تهیه و ارائه آثار هنری نمونه، جهت تعیین خط مشی جدید در زمینه امور هنری در وزارت آموزش و پرورش.

— فراهم نمودن موجبات لازم برای تلفیق کار و آموزش در سطوح مختلف تحصیلی با توجه به ضرورتها و اهداف انقلاب اسلامی ایران.

— برنامه‌ریزی و تهیه برنامه‌های آموزشی مراکز تربیت معلم، و تنظیم برنامه‌های کارآموزی کارشناسان با توجه به نیازمندیهای وزارت آموزش و پرورش به نیروی انسانی.

— برقراری و ایجاد ارتباط با حوزه‌های علمیه به منظور استفاده از منابع و دستاوردهای اسلامی در برنامه‌های آموزشی.

— پژوهش در نظامهای آموزشی و برنامه‌ها و کتب درسی سایر کشورها به منظور استفاده از تجارب به دست آمده آنها.

— مبادله اطلاعات آموزشی با مراکز و سازمانهای تحقیقی، دانشگاهها، و نهادهای انقلابی.

— انجام سایر مسائلی که شورای سازمان در جهت هدفهای سازمان تعیین خواهد نمود.

— همکاری با سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و دیگر واحدها و شوراهایی که به نحوی با وظایف سازمان ارتباط دارند.

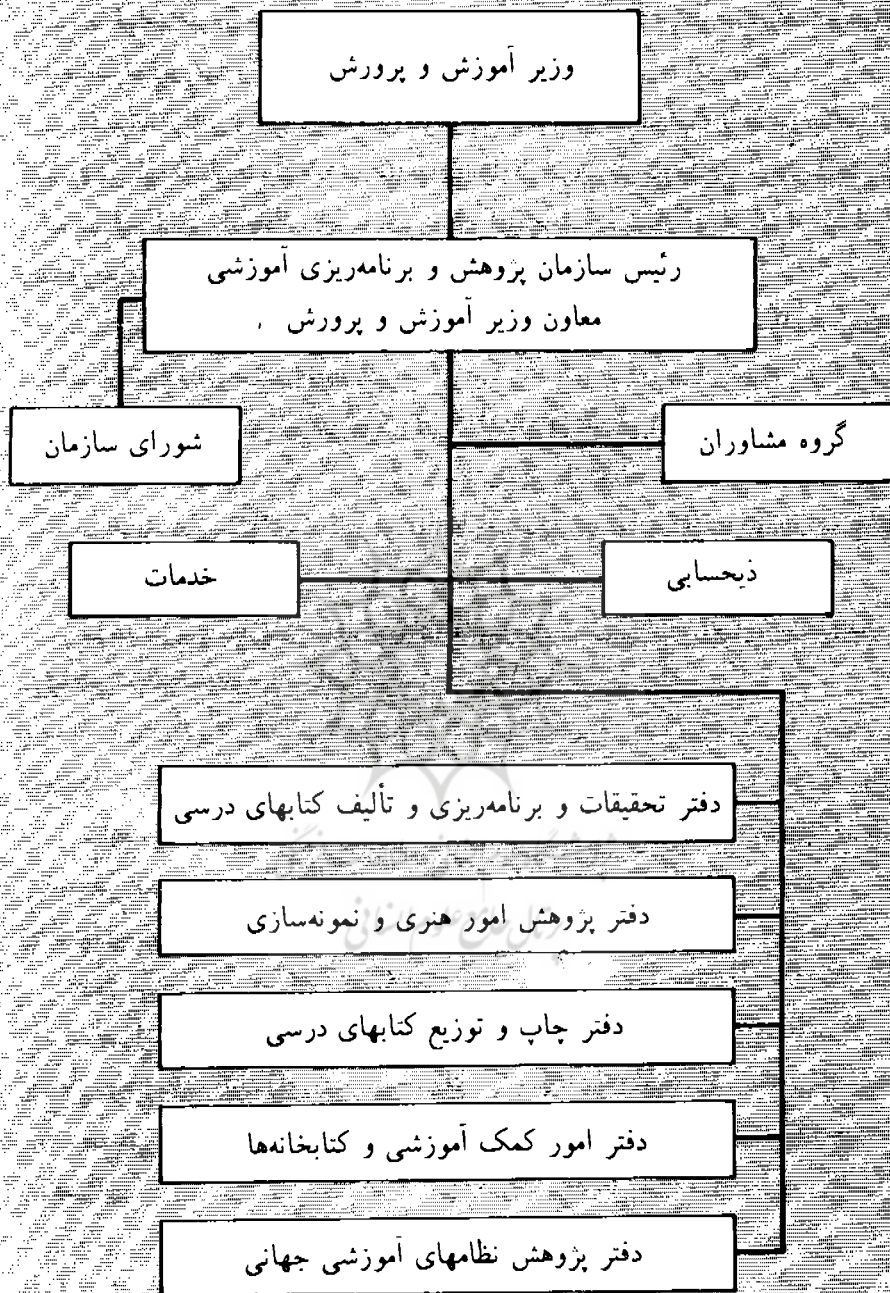
۳ — دفاتر تابع سازمان پژوهش:

سازمان در حال حاضر دارای پنج دفتر است. این دفاتر عبارتند از:

- دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی
- دفتر پژوهش امور هنری و نمونه‌سازی
- دفتر چاپ و توزیع کتب درسی
- دفتر امور کمک آموزشی و کتابخانه‌ها
- دفتر پژوهش نظامهای آموزشی جهانی

همچنین، دو واحد دیگر در سازمان پژوهش وجود دارد که عبارتند از: واحد خدمات و ذیحسابی.

تشکیلات این سازمان در نمودار زیر مشخص شده است:

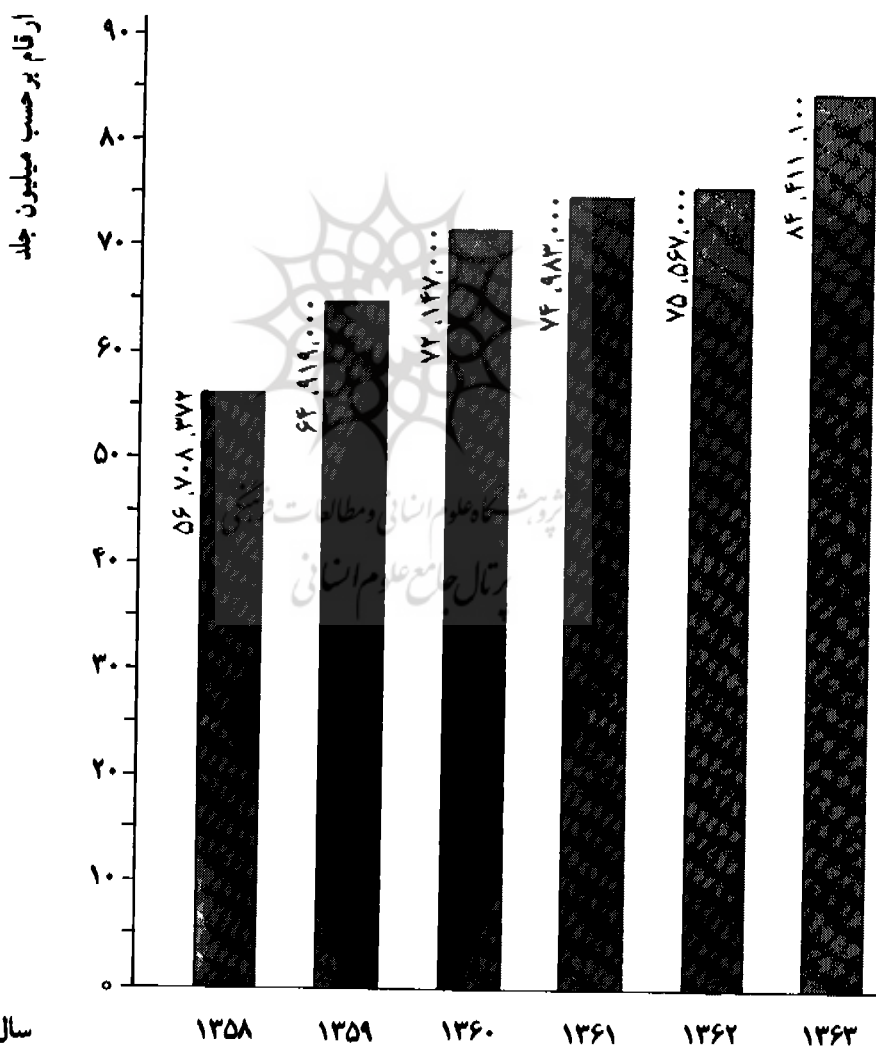
نمودار تشکیلات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

۴ - اهمّ فعاليتهاى سازمان پژوهش و برنامه‌ريزى آموزشى:

الف - توليد و نشر كتابهاى درسى

يکى از فعاليتهاى عمده سازمان پژوهش، توليد و انتشار کتابهاى درسى در سطوح ابتدايى، راهنمايى، متوسطه، و تربيت معلم است. نمودار زير ميزان توليد کتابهاى درسى دوره‌هاى ابتدايى، راهنمايى، و متوسطه را در شش ساله بعد از انقلاب نشان مى‌دهد:

نمودار توليد کتابهاى درسى دوره‌هاى (ابتدايى - راهنمايى - متوسطه)
در شش ساله بعد از انقلاب اسلامى

ب - تولید و نشر مجلات و کتابهای کمک آموزشی

۱ - مجلات رشد - این مجلات در چهار سطح و به طور ماهانه تهیه و در سراسر

کشور توزیع می شود:

«رشد نوآموز» برای دانش آموزان اول و دوم دبستان، با تیراژ متوسط ماهانه

۳۰۰/۰۰۰ نسخه،

«رشد دانش آموز» برای دانش آموزان سوم تا پنجم دبستان، با تیراژ متوسط ماهانه

۳۵۰/۰۰۰ نسخه،

«رشد نوجوان» برای دانش آموزان دوره راهنمایی، با تیراژ متوسط ماهانه

۲۰۰/۰۰۰ نسخه،

«رشد جوان» برای دانش آموزان دوره دبیرستان با تیراژ متوسط ماهانه ۵۰/۰۰۰

نسخه،

«رشد معلم» برای مربیان و معلمان و دانشجویان مراکز تربیت معلم با تیراژ متوسط

ماهانه ۶۰/۰۰۰ نسخه.

۲ - مجلات رشد تخصصی - هریک از شوراهای تخصصی سازمان (به بند ج،

شماره ۱ مراجعه شود)، مجله ویژه ای در زمینه مربوط برای معلمان کشور تهیه می کنند که

با عناوینی از قبیل: «رشد ریاضی»، «رشد زبان»، «رشد شیمی»، «رشد تکنولوژی آموزشی»،

و غیره منتشر می شود.

۳ - کتابهای کمک آموزشی - کتابهای کمک آموزشی در جهت تکمیل کتابهای

درسی تولید و منتشر می شود. نمونه کتابهایی که تاکنون منتشر شده به شرح زیر است:

«برنامه ریزی درسی مدارس» برای کارشناسان برنامه ریزی و مؤلفان کتابهای درسی

«ماه مال همه است»، برای دانش آموزان سالهای آخر دبستان و آغاز راهنمایی.

«ماجرای لانه غاز»، برای دانش آموزان سالهای آخر دبستان.

«تلفن»، برای دانش آموزان دوره راهنمایی و دبیرستان.

«باز آموزی و باز شناخت هندسه»، برای دانش آموزان و معلمان دبیرستان.

«طراحی و محاسبه ترانسفورماتورهای کوچک»، برای دانش آموزان و دبیران

هنرستان و رشته ریاضی فیزیک.

«کاردستی با وسایل ساده»، برای دانش آموزان سال آخر دبستان و دوره راهنمایی.

«تجربیات ساده علمی»، برای دانش آموزان و معلمان دوره راهنمایی.

«کاتالیزور»، برای دانش آموزان و معلمان دوره راهنمایی و دبیرستان.

«آموزش هنر»، برای معلمان راهنمایی تحصیلی.

«چگونه وسایل آزمایشگاهی بسازیم ۱ و ۲ و ۳» به ترتیب برای دانش‌آموزان سالهای اول، دوم و سوم دبیرستان.

«سرگرمیهای شیمی»، برای دانش‌آموزان و معلمان راهنمایی.

«اقبال لاهوری در کتابهای درسی جمهوری اسلامی ایران».

«آثار سعدی در کتابهای درسی جمهوری اسلامی ایران».

۴ - فصلنامه تعلیم و تربیت - انتشار این مجله در سال ۱۳۶۴ آغاز شد، و همانطور که از نام آن بر می‌آید، هر سه ماه یکبار منتشر می‌شود. برای آگاهی بیشتر از ویژگیهای آن به سر مقاله این شماره فصلنامه مراجعه شود.

ج - شوراهای سازمان پژوهش

مسائل مربوط به برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و تحقیق در امور آموزشی در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، عمدتاً، به صورت گروهی و شورایی انجام می‌گیرد، و به همین دلیل شوراهای متعددی در دفاتر تابع سازمان به وجود آمده که اهم آنها به شرح زیر است:

- ۱ - شوراهای تخصصی برنامه‌ریزی و تألیف - این شوراهای متشکل از کارشناسان دفتر تحقیقات، استادان دانشگاه، و افراد صاحب‌نظر است که دست‌اندرکار برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، در تمام سطوح آموزشی هستند؛ تاکنون بیش از ۲۰ شورا در زمینه‌های زیر به وجود آمده است: تعلیمات دینی و قرآن - ادبیات فارسی - عربی - حرفه‌وفن - اقتصاد - علوم اجتماعی - ریاضی - فیزیک - شیمی - زیست‌شناسی - زمین‌شناسی - بهداشت - تاریخ - جغرافی - زبانهای خارجی - هنر - قبل از دبستان - ابتدایی - کودکان استثنایی - آیین‌نامه‌ها، ارزشیابی آثار گروههای ممتاز و غیره.
- ۲ - شورای ارزشیابی - این شورا، ارزشیابی از سیر تکوینی برنامه‌ها، فرایند تدوین و اجرای آنها را بر عهده دارد. ارزیابی اجزای تشکیل‌دهنده نظام آموزشی از قبیل هدفها، معلم، دانش‌آموز، کتابهای درسی و سایر مواد آموزشی، روشهای تدریس، وسایل و تجهیزات، مدیریت، امور مالی و غیره در حیطه کار ارزشیابی است. از نتایج حاصل از ارزشیابی برای رفع نارساییها و تقویت جنبه‌های مثبت فعالیتهای آموزشی استفاده می‌شود.
- ۳ - شورای تغییر نظام - تجزیه و تحلیل نظام کنونی آموزشی، شناسایی نارساییها و تنگناهای آن، جستجو و پیاده کردن نظامی مطلوب و متناسب با انقلاب اسلامی از جمله وظایفی است که بر عهده این شورا نهاده شده است. شناسایی اهداف نظام آموزش و پرورش و تدوین چارچوب طرح کاد پرسران و دختران، از مهمترین اقداماتی است که به وسیله این شورا صورت گرفته است. اعضای این شورا عموماً افراد صاحب‌نظر

و با تجربه در مسایل آموزش و پرورش هستند.

۴- شورای تربیت معلم- وظیفه این شورا تعیین چارچوب برنامه‌های درسی، و همکاری و نظارت بر امر تألیف کتب درسی مراکز تربیت معلم است.

۵- شورای برنامه‌ریزی آموزش عشایری- در این شورا مسایل مربوط به آموزش روستایی و عشایری از جمله چگونگی انطباق محتوای کتب و برنامه‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی دانش‌آموزان روستایی با نیازهای آنان، مورد بحث و تبادل نظر قرار می‌گیرد. این شورا با جهاد سازندگی ستاد عشایری کشور و سایر نهادهایی که در روستاها فعالیت دارند ارتباط نزدیک دارد، و اطلاعات ضروری را از اوضاع روستاها و عشایر ایران و نیز مشکلات و مسایل آموزشی آنها تهیه می‌کند تا در برنامه‌ریزیهای آموزشی مورد استفاده قرار گیرد.

۶- شورای تولید مواد کمک آموزشی بر اساس کتابهای درسی- وظیفه این شورا برنامه‌ریزی و پیش‌بینی مواد کمک آموزشی بر اساس کتابهای درسی است. به این معنی که پس از بررسی کتابهای درسی و امکانات تولید، و برآورد هزینه‌های لازم و وسایل مورد نیاز، اعضای این شورا مواد کمک آموزشی مورد نیاز را بر اساس کتابهای درسی طراحی می‌کنند و به صورت نمونه اولیه در می‌آورند، و آن را تحویل شورای ارزشیابی مواد کمک آموزشی می‌دهند. پس از اصلاحات لازم در شورای مذکور، بار دیگر نمونه‌هایی به کارگاه دفتر امور کمک آموزشی تحویل می‌شود که این نمونه‌هایی مانند سایر نمونه‌های معلم ساخته به شرکت صنایع آموزشی، جهت تولید به مقدار لازم، داده می‌شود. علاوه بر فعالیتهای فوق، این شورا با دفتر پژوهش امور هنری در زمینه تهیه فیلمهای علمی و آموزشی همکاری نزدیک دارد.

۷- شورای ارزشیابی مواد کمک آموزشی- این شورا مواد و وسایل ساخته شده توسط معلمان و دانش‌آموزان را ارزشیابی می‌کند، و پس از انجام اصلاحات لازم، نمونه کامل آن در کارگاه دفتر امور کمک آموزشی ساخته می‌شود تا برای تولید نهایی آماده گردد. اعضای این شورا نمایندگان دفتر تحقیقات، دفتر آموزش عمومی، دفتر امور کمک آموزشی، شرکت صنایع آموزشی، طراح یا سازنده وسیله، و دو نفر معلم، در صورت ضرورت هستند.

۸- شورای تولید کتابهای کمک آموزشی- وظیفه این شورا تهیه مطالب آموزشی مناسب در جهت تقویت و تکمیل معلومات درسی دانش‌آموزان، پرورش استعدادهای خاص آنان، و همچنین ارتقای دانش و مهارتهای حرفه‌ای معلمان و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش است.

۹ - کمیته تأمین نیروی انسانی - پیش‌بینی و برآورد نیازهای سازمان پژوهش به نیروی انسانی، نحوه جذب و استخدام این نیروها، و معرفی کارشناسان جهت استفاده از بورسهای تحصیلی داخل و خارج از کشور به کمیته‌ای متشکل از مدیران کل دفاتر تابع سازمان محول شده است.

د - کتابخانه، نمایشگاه، کارگاه و مرکز منابع

کتابخانه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی با داشتن بیش از ۵۵ هزار جلد کتاب فارسی و خارجی در زمینه‌های مختلف علوم و فنون، تعلیم و تربیت، و ادبیات و هنریکی از مهم‌ترین منابعی است که کارشناسان سازمان پژوهش برای تحقیق و جستجوی مطالب مورد نظر خود به آن مراجعه می‌کنند.

۱ - نمایشگاه دائمی کتابهای درسی - ایجاد نمایشگاه دائمی کتابهای درسی یکی از نوآوریهای است که در کتابخانه سازمان پژوهش انجام شده است. این نمایشگاه شامل نمونه‌هایی از کتابهای درسی و نشریات آموزشی کشور از تأسیس دارالفنون تا کنون است، و کتابهای آن بر حسب سال انتشار طبقه‌بندی شده است.

۲ - نمایشگاه کتابهای درسی کشورهای خارجی - جمع‌آوری کتابهای درسی سایر کشورها و نگهداری آنها در محلی خاص برای مراجعه علاقه‌مندان، از دیگر اقداماتی است که در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی انجام شده است. برخی از این کتابها خریداری شده و بعضی اهدایی است، بخشی از آنها نیز از طریق مبادله کتب درسی جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورها تهیه شده است.

۳ - نمایشگاه مواد کمک آموزشی نمونه - در این نمایشگاه وسایل کمک آموزشی نمونه که به تأیید شورای ارزشیابی تولید مواد کمک آموزشی رسیده باشد، همچنین وسایل کمک آموزشی که توسط معلمان ساخته می‌شود، و نیز نمونه‌هایی از وسایل کمک آموزشی خارجی جهت استفاده و بازدید دانشجویان مراکز تربیت معلم و کارشناسان نگهداری می‌شود.

۴ - کارگاه تولید مواد کمک آموزشی نمونه - طرحهای مربوط به ساخت وسایل کمک آموزشی که مورد تصویب شورای ارزشیابی مواد کمک آموزشی قرار می‌گیرد، جهت تهیه و ساخت به کارگاه تولید عرضه می‌شود. این کارگاه در جوار نمایشگاه مواد کمک آموزشی نمونه قرار دارد و از اواخر سال ۱۳۶۲ فعالیت خود را آغاز کرده است.

۵ - مرکز اطلاعات و منابع کمک آموزشی - این مرکز که اخیراً فعالیت خود را

شروع کرده است دست اندر کار جمع‌آوری آخرین اطلاعات و یافته‌های مربوط به تکنولوژی آموزشی سمعی و بصری است، و در حال حاضر دارای مقداری کتاب، کاتالوگ، و بسته‌های آموزشی است.

ه - سمینارها و دوره‌های کارآموزی

۱ - سمینارها - هرگاه ضرورت ایجاد کند این سازمان سمینارهایی برای تبادل نظر کارشناسان و مؤلفان کتب درسی با معلمان کشور و سایر دست اندر کاران تشکیل می‌دهد.

۲ - دوره‌های کارآموزی - تشکیل دوره‌های کارآموزی به منظور بالا بردن سطح اطلاعات علمی و تخصصی کارشناسان سازمان پژوهش صورت می‌گیرد.

و - پژوهش در نظامهای جهانی

به منظور برقراری ارتباط با مؤسسات آموزشی سایر کشورهای جهان و تحقیق در منابع آموزشی خارجی و نیز منعکس نمودن تحولات و دست آوردهای آموزشی انقلاب اسلامی، فعالیتهایی در سازمان صورت می‌گیرد.

شرکت در سمینارهای بین‌المللی و تهیه بولتن‌های مربوط نیز از جمله فعالیتهایی است که در این زمینه انجام می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی